

Sanja Perić Gavrančić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
speric@ihjj.hr

KLAIĆEV PRINOS RECEPCIJI STAROGRČKIH TRAGEDIJA

U ovom se radu prijevodi starogrčkih tragedija Bratoljuba Klaića promatraju u odnosu na njegove prethodnike te na zahtjeve onovremene recepcije antičkih dramskih tekstova. Na odabranim se primjerima iz Sofoklovih drama *Antigona* i *Kralj Edip*, a u usporedbi sa starijim prijevodima Kolomana Raca, analizira status Klaićeva prijevoda u odnosu na izvornik, određuju bitna načela njegove prevoditeljske metodologije te uočavaju strategije kojima rješava neke od problema interpretacije starogrčkoga teksta.

1. Uvod

Prema riječima kojima se Bratoljub Klaić u pogovoru svoga prijevoda Vergilijeve *Eneide* obraća čitateljima, njegov je rad na prevođenju grčkih i rimskih klasika potaknut slučajnim spletom okolnosti:

„Do ovoga prijevoda došlo je sasvim slučajno. Nikada nisam ni u peti – što-no riječ – pomišljao da ću se baviti prevođenjem s latinskog jezika, jednako kako mi to nije bilo ni nakraj pameti u pogledu prevođenja starogrčkih drama.” (Klaić 1970: 395)

Za poznavatelje prevoditeljskoga opusa Bratoljuba Klaića spomenuta slučajnost znači i sretnu okolnost koja je dovela do prijevoda kompletnoga sačuvanog Sofoklova¹ i Eshilova opusa², pet Euripidovih tragedija³, Aristofanove

¹ *Antigona, Kralj Edip, Ajant, Edip na Kolonu, Filoktet, Elektra, Trahinjanke* (u taj niz ne ulazi nedovršena Sofoklova satirska drama *Sljednici*).

² *Perzijanci, Sedmorica protiv grada Tebe, Pribjegarke, Okovani Prometej, trilogija Orestija (Agamemnon, Žrtva na grobu, Eumenide)*.

³ *Medeja, Alkestida, Ifigenija u Aulidi, Hekuba, Hipolit*.

komedije *Lisistrata*, Platonove *Obrane Sokratove* te Vergilijeve *Eneide*.⁴ Te je prijevode, samostalno ili u časopisima, Klaić kontinuirano objavljivao od 1960. do 1976. godine. Svjestan mogućih prigovora da za taj posao nema akademski legitimitet („znam da će mi se prigovarati što sam se toga posla prihvatio baš ja koji nisam na fakultetu studirao latinski”⁵), u svoju obranu ističe kontinuirano usavršavanje znanja klasičnih jezika koje je stekao gimnazijskim obrazovanjem⁶, a ne manje važnim smatra i „poznavanje onoga jezika što ga kultiviraju i klasici: svoga vlastitog” (Klaić 1970: 396). Klaićevoj (samo)obrani u prilog idu i ocjene suvremenih istraživača njegova opusa, pa tako Marko Samardžija ističe da „ipak treba reći da mu se prijevodi klasika ne bi bili dogodili da osim dobre volje i poznavanja latinskoga i klasičnoga grčkog nije ispunjavao još poneki uvjet” te upućuje na citat Valentina Putanca: „Kao vrstan poznavalac i izvorni znalac štokavske akcentuacije, a i znalac lijepog književnog jezika, on je bio kao stvoren da obavi i taj posao.” (Samardžija 2007: 206).

Iz Klaićeva pogovora saznajemo da je poticaj za književno prevođenje grčkih i rimskih klasika došao iz kazališnih krugova. Klaiću je, kao profesoru hrvatskoga jezika i scenskoga govora na tadašnjoj Akademiji za kazališnu umjetnost⁷, Branko Gavella povjerio preradbu postojećih prijevoda starogrčkih tragedija koji više nisu bili prikladni ni kao nastavno gradivo na Akademiji ni za scensko izvođenje. Suočivši se s poteškoćama preradbe tuđega teksta, Klaić se odlučio na vlastiti prijevod:

„Ali kad se pokazalo da mi u Akademiji za kazališnu umjetnost ne možemo raditi starogrčku dramu u starim prijevodima, a novih se klasičarski školovanih prevodilaca nije našlo iako smo ih tražili, pokojni je dr Branko Gavella povjerio meni da preradim stare prijevode, a iz toga se onda rodio i vlastiti prevodilački zahvat u tu materiju jer – a to je stara istina – teže je ispravljati i prerađivati nego načiniti nešto posve iznova.” (Klaić 1970: 396)

---

⁴ Svi prijevodi Bratoljuba Klaića i njihova izdanja navedeni su u popisu literature na kraju članka.

⁵ Klaić 1970: 395.

⁶ „Snagu mi je u tom davala činjenica što mi je u gimnaziji profesor grčkog i latinskog, pa jedno vrijeme i hrvatskog, jezika bio dr Nikola Majnarić, kasnije profesor klasične filologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. (Ja mu tamo nisam bio đak, jer su me privukle slavističke studije. Ali nikad me nije napustio interes za grčki i latinski jezik, nego sam svuda na stranim sveučilištima gdje sam usavršavao svoje slavističko znanje, posjećivao predavanja i vježbe kod profesora klasičara koliko god mi je to vrijeme dopuštalo.)” (Klaić 1970: 396).

⁷ Od 1950. do umirovljenja godine 1980. profesor je hrvatskoga jezika i scenskoga govora na tada utemeljenoj Akademiji za kazališnu umjetnost (od 1974. Akademija kazališne i filmske umjetnosti, od 1977. Akademija za kazalište, film i televiziju; danas Akademija dramskih umjetnosti u Zagrebu. Rektor Akademije bio je dvije akademske godine 1970./71. i 1971./72. (Samardžija 2007: 198).

Pitanje zastarijevanja književnoga prijevoda, koje je bilo razlogom što je Klaić odabran za posuvremenjivanje Racovih uradaka⁸, vječna je tema traduk-toloških rasprava. I suvremeni književni prevoditelji rado podsjećaju na po-znatu istinu da „svako doba traži svoj prijevod i nova čitanja već napisane knji-ževnosti” (Bašić 2005: 67–68). To se pitanje zaoštrava u dramskom prevo-dilaštvu zbog specifičnosti recepcije koja je usmjerena na kazališnu, a manje na čitalačku publiku pa su „zastarjeli” prijevodi i danas tema kazališnih kritika⁹ te poticaj za nove prijevode prilagođene scenskoj izvedbi¹⁰.

2. Klaićevi prethodnici u prevođenju starogrčkih tragedija

Kako saznajemo iz rada Miljenka Majetića *Antička drama na zagrebačkim pozornicama* (Majetić 1962: 519–554), postavljanje grčkih tragedija u hrvat-skom prijevodu na zagrebačkoj kazališnoj sceni započinje 1895. godine kada je prvi je put izveden *Kralj Edip*. Ta je Sofoklova drama, kao i *Antigona* 1896. te *Elektra* godinu dana kasnije, postavljena u prijevodu Augusta Harambašića, ta-dašnjega službenoga kazališnog prevoditelja. Harambašićeve su adaptacije So-foklovih tragedija znatno odstupale od izvornika jer su se većim dijelom teme-ljile na dramaturškim preradbama Adolfa von Wilbrandta¹¹ za bečki Burgthe-ater. Ističući da kazališna scena ne podnosi isto što i čitateljska publika¹², Wil-

---

⁸ Klaićev je prethodnik u prevođenju grčkih tragedija klasični filolog Koloman Rac, koji je preveo cjelokupna djela grčkih dramskih klasika: Sofokla (1895. u proznome prijevodu, a 1913. u stihovima), Eshila (1918.) i Euripida (1919. – 1920.).

⁹ Tako su se i Klaićevi prijevodi, koje preuzimaju i suvremeni priređivači kazališnih pred-stava, našli na meti kritike i doživjeli istu sudbinu kao i prijevodi njegova prethodnika Koloma-na Raca. Kazališna kritičarka Marija Grgičević, u osvrtu na premijeru Euripidove Medeje u za-grebačkom ITD-u 2011. godine, ističe: „*ja mnim* i slični izrazi i jezične konstrukcije u zvonkom stihu Euripidove Medeje uvelike su zakočili mogući uspjeh predstave. Na kazališnoj cedulji ime prevoditelja spominje se samo uzgred, u dramaturgovu komentaru. Kako ga nisu zadovoljavali stariji prijevodi Kolomana Raca, Branko Gavella nagovorio je Bratoljuba Klaića, uglednoga kroa-tista koji je dobro poznao starogrčki jezik, na prevođenje antičkih tragedija, pri čemu je autor prijevoda namjerno čuvao određenu arhaičnost. No od tada je prošlo više od pola stoljeća. U svo-je doba ti su prijevodi više nego dobro zvučali u Zagrebu, Pragu i na drugim pozornicama gdje su gostovanja završavala ovacijama.” (Grgičević 2011).

¹⁰ Među prevoditeljima nove generacije svojim se prijevodima za kazališne izvedbe ističu Lada Kaštelan i Neven Jovanović.

¹¹ Adolf von Wilbrandt (Rostock 1837. – Rostock 1911.), njemački književnik i prevoditelj, od 1881. do 1887. intendant bečkoga kazališta Burgtheater. Prevodio je Sofokla i Euripida te nji-hov tekst preradivao za scensku izvedbu. Njegove su preradbe objavljene u izdanju: Sophokles / Σοφοκλής & Euripides / Εὐριπίδης: Sophokles’ und Euripides’ ausgewählte Dramen. Mit Rück-sicht auf die Bühne übertragen von Adolf Wilbrandt. Nördlingen: Beck 1866–1867, 2 Bände.

¹² „Denn die Bühne erträgt nicht, was der Leser erträgt.” Citirano prema bilješki u: *Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland* 2009: 150 (bilj. 190).

brandt se umjesto idejom prijevodne ekvivalencije vodio idejom ekvivalencije učinka (*Wirkungsäquivalenz*) odnosno dojma koji antički dramski tekst ostavlja na publiku. U skladu s time izbacio je sve one dijelove originalnoga teksta koji su se građanskoj publici 19. stoljeća mogli činiti nerazumljivima i nadomjestio ih modelima suvremene pozornice. Između ostaloga, Wilbrandt je jampski trimetar zamijenio petostopnim jampskim stihom (tzv. *Blankvers*) te izbacivao korske pjesme¹³.

Čini se da su te prilagodbe prema tadašnjim redateljskim zamislima bile prikladnije za scensku izvedbu od integralnih prozних prijevoda Kolomana Raca koji su 1895. godine objavljeni u izdanju sabranih Sofoklovih tragedija. Majetić ne navodi jesu li Racovi naknadni prepjevi grčkih tragedija u metru izvornika (objavljeni 1913. godine) služili kao predložak za nove izvedbe, no donosi podatak da je njegove stihove dotjerivao Mihovil Kombol te je „učinio Raca razumljivim, ujednačio vrijednost stihova, poboljšao ritam, čitavom je djelu dao zaokružen pjesnički oblik”. Riječ je o Racovu tekstu Eshilova *Agamemnona* koji je nakon Kombolove redakture za izvedbu priredio tek Branko Gavella 1952. godine. Premda su na raspolaganju imali cjelovite i grčkom izvorniku vjerne hrvatske prijevode, redatelji su se za scensku realizaciju antičkih dramskih tekstova u prvoj polovici 20. stoljeća radije služili prijevodima ili prepjevima njemačkih autora. Poznato je, primjerice, da su Euripidove *Trojanke* Milana Bogdanovića¹⁴ postavljene prema obradbi Franza Werfela¹⁵ (1916.), Sofoklov *Ajant* Milana Ogrizovića¹⁶ prema prilagodbi Reinholda Körnera, a Euripidova *Alkestida* Milana Begovića¹⁷ prema preradbi Huga von Hofmannsthal (1932.). Ističući da takvi izrazito književni prepjevi „nisu toliko vjerni Grcima koliko traži ukus našega vremena”, a drugu krajnost predstavljaju doslovni, „filološki” prijevodi Kolomana Raca, Majetić zaključuje da „u režiranju an-

---

¹³ „Die Übersetzungsreflexionen Wilbrandts zeigen deutlich, wie sich das allgemeine Interesse an antiker Literatur im Laufe des 19. Jahrhunderts immer stärker von der Form auf die Wirkung verlagert. Damit gewinnen die literarischen und dramaturgischen Kompetenzen des Übersetzers an Bedeutung, während hermeneutische oder sprachphilosophische Übersetzungsinteressen dem Ziel einer Publikumswirksamkeit untergeordnet oder ganz an die Philologie verwiesen werden.” (*Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland* 2009: 158–159).

¹⁴ Milan Bogdanović (1876. – 1942.), prevoditelj i pisac, autor komentiranih prijevoda Shakespeareovih djela.

¹⁵ Franz Werfel (1890. – 1945.), austrijski pjesnik, romanopisac i dramski pisac, autor pjesničke preradbe Euripidovih *Trojanke* (*Die Troerinnen des Euripides in Deutscher Bearbeitung*, Leipzig, 1915).

¹⁶ Milan Ogrizović (1877. – 1923.), klasični filolog i dramski pisac, radio je kao lektor i dramaturg u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu.

¹⁷ Milan Begović (1876. – 1948.), književnik, manje je poznata njegova djelatnost kao kazališnoga redatelja i prevoditelja za zagrebačko glumište.

tičkih predstava postoje različite težnje: za arheološkom rekonstrukcijom i za stilizacijom”. Tek je Bratoljub Klaić, ističe autor, „spojio ta dva načela (filološko i pjesničko) u jedno”, stoga se Klaićevi prijevodi „odlikuju prema svima dosadašnjima time što sadržavaju čitav izvorni tekst preveden svježim jezikom i dinamičnim stihovima” (Majetić 1962: 519–532).

3. O nekim problemima prevođenja grčkih tragedija

Majetićev komentar o recepciji antičkih dramskih tekstova u prvoj polovici 20. stoljeća, kao i njegova ocjena Klaićeva prinosa, otvara pitanje statusa prijevoda u odnosu na izvornik na nekoliko razina.

Problem posrednoga čitanja starogrčkoga izvornika putem prijevoda na suvremene jezike, kraćenja izvornoga teksta pa onda i necjelovitosti prijevoda u odnosu na grčki predložak, posljedica je ideje da prijevod namijenjen pozornici mora u prvom redu biti učinkovit u dojmu koji ostavlja na publiku. U tom su smislu priređivači imali slobodu napuštanja izvorne forme i strukture grčke tragedije što im je otvaralo nove mogućnosti interpretacije, a od prevoditelja su se poglavito zahtijevale dramaturške i literarne kompetencije.

No zahtjevi novih redateljskih pristupa zagrebačke kazališne scene početkom druge polovice 20. stoljeća bili su vođeni idejom cjelovitosti izvornoga teksta¹⁸. Pritom je načelo sukladnosti s izvornikom osim preuzimanja integralnoga teksta podrazumijevalo i leksičku, sintaktičku te metričku bliskost predlošku, stoga je put antičkih dramskih tekstova do hrvatskih gledatelja trebao započeti neposrednim tumačenjem starogrčkoga originala. Time se otvara ključno pitanje – u kojoj mjeri prijevod prilagođen scenskoj izvedbi mora ili može dokumentirati bitna obilježja i posebnosti izvornika s ciljem da se zadrži njihova prepoznatljivost.

U tom pogledu značajan problem predstavlja metrička strukturiranost starogrčke tragedije: dijalozi su pisani u jampskom trimetru, a lirski dijelovi odnosno korske pjesme u različitim metričkim oblicima. Kako grčke metričke she-

---

¹⁸ Usp. Majetić 1962: 534 – „Požutjele redateljske i glumačke knjige u zagrebačkom kazališnom arhivu dokazuju da su Miletić, Bach i Raić vršili mnogo opsežnija kraćenja nego Dujšin i Grković između dva rata, a Gavella (g. 1951.) i Škiljan (g. 1953. i 1954.) gotovo se uopće nisu služili tim običajnim pravom, jer su tek oni imali neokrnjene i najbolje tekstove pod rukama. Naravno, možda su baš te posljednje tragedije bile takve („Agamemnon” i „Žrtva na grobu”) da nisu tražile kraćenja, ali tko ne dira u Eshila, vjerojatno će još manje mijenjati Sofokla ili Euripida.” Riječ je o Racovu prijevodu *Agamemnona* u Kombolovoj korekturi i Klaićevu prijevodu *Žrtve na grobu*.

me nije moguće u potpunosti rekonstruirati jer se zasnivaju na kvantiteti, a ne na kvaliteti vokala, na prevoditelju je odluka o izboru slobodnoga stiha ili pokušaju „metričkoga” prijevoda izmjenom naglašanih i nenaglašanih slogova. Pitanje metričkoga prilagođavanja izvorniku jedno je od općih mjesta rasprava o prevodenju klasika svjetske književnosti¹⁹. Već je krajem 19. stoljeća Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff²⁰, istaknuti njemački klasični filolog, prevoditelj grčkih tragedija i autor znamenite traduktološke rasprave *Was ist übersetzen?*²¹, pogrešnom smatrao praksu prevodenja u metru izvornika te je zastupao uporabu suvremenih pjesničkih modela u oblikovanju prevedenih stihova²².

Wilamowitzeva kritika nije usmjerena samo na formalnu vjernost originalu nego i na svako beskompromisno nastojanje za leksički i sintaktički vjernom reprodukcijom koja suvremenom čitatelju uskraćuje odgovarajući doživljaj antičkoga teksta. Pritom se ne zalaže za slobodni prijevod, već od prevoditelja traži sposobnost prenošenja istih jezičnih, stilističkih i misaonih nijansi izvornika ekvivalentima u drugom jezičnom mediju.²³

---

¹⁹ O tom problemu govori Tonko Maroević u tekstu *Veza po vezanosti – Prevodenje u strofi, stihu, sroku (poput) izvornika*. Premda se zalaže za što cjelovitije poštivanje izvornika, smatra da „veza po obliku, veza po vezanom stihu doista višestruko obvezuje, a prevoditelj koji se želi približiti svojem (inozemnom) inojezičnom idealu-uzoru-predlošku nipošto nije slobodan od dužnosti prema svojoj kući, od dugovanja prema materinskom jeziku.” U nastavku ističe kako se „ingeniozna Brochova tvrdnja kako prevoditi znači ‘međusobno suprotstaviti dva jezična organizma i ostati im objema vjeran’ najbolje provjerava prepjevima, jer uzorak tkiva svakog jezika ima specifične foničke i prozodijske vrijednosti.” (Poetike prevodenja 1998: 279).

Usp. i *Dokumente zur Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800* (ur. Josefine Kitzbichler, Katja Lubitz, Nina Mindt (Hg.); Berlin, 2009).

²⁰ Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1848. – 1931.) najznačajniji predstavnik njemačke klasične filologije s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Njegovi prijevodi grčkih tragedija objavljeni su u četiri toma između 1899. i 1923. godine. Između 1900. i 1910. godine nekoliko je njegovih prijevoda poslužilo za scenske izvedbe grčkih tragedija u Berlinu i Beču.

²¹ Ta je rasprava prvi put objavljena 1891. godine kao uvod u Wilamowitzovo dvojezično izdanje Euripidova *Hipolita*. Citati su preuzeti iz četvrtoga izdanja – *Was ist übersetzen? Reden und Vorträge*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1925.

²² „Wer ein Gedicht übersetzen will, muss es zunächst verstehen. Ist diese Bedingung erfüllt, so steht er vor der Aufgabe, etwas, das in bestimmter Sprache vorliegt, mit der Versmass und Stil auch gegeben sind, in einer anderen bestimmten Sprache neu zu schaffen, mit der wieder Versmass und Stil gegeben sind.” (Wilamowitz 1925: 13).

²³ „Das ist übersetzen; nicht mehr, aber auch nicht weniger. Es ist kein freies Dichten (ποιεῖν), das dürften wir nicht, gesetzt, wir könnten es. Aber der Geist des Dichters muss über uns kommen und mit unseren Worten reden. Die neuen Verse sollen auf ihre Leser dieselbe Wirkung tun wie die alten zu ihrer Zeit auf ihr Volk und heute noch auf die, welche sich die nötige Mühe philologischer Arbeit gegeben haben.” (Wilamowitz 1925: 6).

„Es gilt auch hier, den Buchstaben verachten und dem Geiste folgen, nicht Wörter noch Sätze übersetzen, sonder Gedanken und Gefühle aufnehmen und wiedergeben. Das Kleid muss neu werden, sein Inhalt bleiben.” (Wilamowitz 1925: 8).

Ako uspije odgovoriti na navedene zahtjeve, prevoditelj grčkih tragedija pred sobom ima još teži izazov, a to je produbljeno čitanje i interpretacija onih dijelova teksta gdje je zbog metaforičnosti i dvosmislenosti prijenos značenja otežan, poglavito u alegoričnim dijelovima korskih pjesama. Razmjerima toga problema bavila se Olga M. Frejdenberg u eseju *Slika i pojam*, obrazlažući da jezik grčkih tragedija zbog arhaičnosti izričaja te slikovnoga sustava mišljenja nije uvijek moguće izravno prevoditi: „Drevni jezik, ne bez razloga, zahtijeva komentiranje i hermeneutiku. Iz njega se moraju izvlačiti mišljenja koja su nam razumljiva, mora se prevoditi najprije na naš jezik, a zatim sa slika na pojmove. Ne samo leksik nego i sintaksu slikovnih mišljenja treba prevoditi na pojmovni leksik i pojmovnu sintaksu. U odnosu na jampski jezik tragedije, melički jezik predstavlja stariju verziju. Sami Grci su ga komentirali jer ni poslije jednoga stoljeća nisu razumijevali njegovu arhaičnost.” (Frejdenberg 1987: 432).

S obzirom na svu složenost elemenata i isprepletenost slojeva s kojima se u diskursu starogrčke tragedije morao suočiti i Bratoljub Klaić, vjernost originalu postaje relativan pojam, no već i prvo čitanje njegovih prijevoda otkriva, ako ništa drugo, onda barem nastojanje za što cjelovitijim poštivanjem izvornika.

Da bismo dobili potpuniju sliku o Klaićevu prinosu recepciji starogrčke tragedije, na odabranim ćemo primjerima pokazati kako je Klaić rješavao zahtjeve koje pred prevoditelja postavlja interpretacija antičkoga teksta, u čemu se njegov prevoditeljski pristup razlikuje od Racova, s obzirom na činjenicu da je njegov prvotni zadatak bio posuvremeniti prijevode svoga prethodnika, te u kojoj mjeri njegove prevoditeljske odluke ispunjavaju zahtjeve onovremene recepcije antičkih dramskih tekstova.

4. Analiza odabranih primjera

4.1. Sofoklo, *Antigona*, 678–688

Hemon, sin Kreontov, saznajući za sudbinu koju njegov otac sprema njegovoj zaručnici Antigoni, prenosi ocu glasine tebankoga puka:

Prijevod Kolomana Raca²⁴:

Tvog oka pučanin se plaši, neće on
Da kaže, što te ne bi čut veselilo.
A ja iz prikrajka ti slušat mogu to,
Tu djevu kako žali grad, što s djela gle
Najdičnijega smrću gine najgorom,
A od svih žena najmanje baš zavrijedi;
Ta brata, što u boju pade krvavu,
Bez groba psima ne pusti krvolocim'
Ni ptici kakvoj da ga oni izjedu,
Zar zlatne časti ona ne zavrijedi tim?
Ovako tajni istiha se širi glas.

Prijevod Bratoljuba Klaića²⁵:

Jer pred tobom govorit naš se straši puk
i neće izreć riječ, što ti ne želiš čut
Po strani stojeć ja, odasvud čujem glas, 680
da djevojku tu žali čitav narod naš,
jer ona, od svih žena najčistiji je cvijet,
za dičan mora čin osramočena mrijet.
Zar ne treba joj odat iznad svega čast,
jer brata, što u boju svoju nade smrt, 685
bez groba ne htje pustit kao jadni plijen
ptičurinama svim i psima pomamnim.
Ovako zbori narod šaptom tihanim.

Sofoklov tekst²⁶:

τὸ γὰρ σὸν ὄμμα δεινὸν ἀνδρὶ δημότῃ
λόγοις τοιοῦτοις, οἷς σὺ μὴ τέρψει κλύων·
ἐμοὶ δ' ἀκούειν ἔσθ' ὑπὸ σκότου τάδε,
τὴν παῖδα ταύτην οἷ', ὀδύρεται πόλις,
πασῶν γυναικῶν ὡς ἀναξιωτάτη
κάκιστ' ἀπ' ἔργων εὐκλεεστάτων φθίνει,
ἦτις τὸν αὐτῆς αὐτάδε λφον ἐν φοναῖς
πεπτῶτ' ἄθραπτον μὴθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
εἶασ' ὀλέσθαι μὴθ' ὑπ' οἰωνῶν τινός·
οὐχ ἦδε χρύσης ἀξία τιμῆς λαχεῖν;
τοιάδ' ἐρεμνὴ σίγ' ἐπέρχεται φάτις.

Poredbeno čitanje prijevoda i grčkoga teksta otkriva da obojica prevoditelja ispunjavaju prvu formalnu pretpostavku vjernoga prijevoda zadržavajući cjelovitost teksta jednakim brojem stihovnih redaka. Drugi formalni preduvjet njihov je pokušaj metričkoga prijevoda jampskoga trimetra. Obojica u dvanaesterakim stihovima nastoje izmjenom naglašenih i nenaglašenih slogova oponašati jampski ritam, no Klaić je u tome dosljedniji. On s većom čestotnošću uspijeva završiti stih naglašenim slogom birajući za kraj jednosložne riječi, ponajviše one s dugosilaznim naglaskom (*púk, glâs, cvijêt, mrijêt, čâst, plijên*).

²⁴ Prema izdanju: *Sofoklove tragedije*. 1913. Preveo Koloman Rac. Matica hrvatska. Zagreb.

²⁵ Prema izdanju: *Sofoklo. Antigona. Kralj Edip*. 2012. S grčkoga preveo Bratoljub Klaić. Priredio Darko Novaković. Školska knjiga. Zagreb.

²⁶ Grčki se tekst donosi prema izdanju: *Sophoclis Tragoediae ex recensione Guilielmi Dindorfii*, Lipsiae, ex typis B. G. Teubneri MDCCCLIX.

Nemogućnost takvoga rješenja nadoknađuje parnom rimom u višesložnim riječima (*pomammim – tihanim*). Uspješniji je i u ostvarivanju stanki unutar stiha, kao i na kraju stiha uvažavajući krajeve misaonih ili sintaktičkih cjelina te su u njegovu tekstu opkoračenja i prebacivanja iznimna, dok su u Racovu često prisutna (npr. ... *neće on / da kaže...*). Zbog izbjegavanja takvoga retoričkoga postupka, koji u dramskim tekstovima može služiti za ostvarivanje razgovorne intonacije, ali i zbog vidljivoga nastojanja da zadrži ritmičnost stihova, Klaić se približava pjesničkomu prijevodu.

U toj težnji katkad žrtvuje načelo leksičke ekvivalencije te Sofoklov tekst podvrgava vlastitim stilističkim zahvatima ne udaljujući se ipak bitno od njegovoga sadržaja. Tako će Sofoklova metafora τὸ γὰρ σὸν ὄμμα δεινὸν u Racovim stihovima biti prevedena doslovno – *Tvog oka pučanin se plaši*, a u Klaićevim će takva slika izostati – *Jer pred tobom govorit naš se straši puk*. Suprotno tomu, grčki superlativ ἀναξιώτατη ('koja najmanje zaslužuje'), u Racovu doslovnom prijevodu – ... *najmanje baš zavrijedi*, Klaić će zamijeniti metaforičkim izrazom – ... *najčistiji je cvijet*. Zamjetne razlike u prevoditeljskoj orijentaciji dvojice autora otkrivaju stihovi 684–687. Stih 684, koji se u grčkom originalu nalazi na kraju misaone i sintaktičke cjeline, Klaić smješta na njezin početak izostavljajući Sofoklovu metaforičnu sintagmu, u Racovu tekstu prevedenu doslovno kao *zlatna čast*. Tako će, nasuprot Racovu prijevodu – *Zar zlatne časti ona ne zavrijedi tim?*, Klaićev glasiti – *Zar ne treba joj odat iznad svega čast*.

Promatrani primjeri otkrivaju vjernost leksičkomu fondu i sintaktičkom slijedu grčkih stihova kao glavno obilježje Racova prijevoda, a leksičko i sintaktičko prilagođavanje izvornoga teksta u korist pjesničkoga dojma kao osobitost Klaićeva pristupa. To se očituje i u posljednjem Klaićevu stihu citiranoga odlomka – *Ovako zbori narod šaptom tihanim* (st. 688) u kojem se uvodi subjekt nepotvrđen u Sofoklovu tekstu.

4.2. Sofoklo, *Antigona*, 1088–1121

Korska pjesma nizom mitoloških slika doziva u pomoć boga Bakha:

Mnogoimeni bože, djeve kadmejske	O Bakho, sa mnogo imena, ti ponose majke Semele,	
Diko, Zeusa gromovnika	sine gromovnog Zeusa,	
Oj rode, lijep što štitiš kraj	što Italijom slavnom nam vladaš	1090
Italski, vladaš dolom	i Demetrinom dolinom	
Deje eleusinske, narod	gostoljubnom Eleuzinom,	
Gdje se kupi sav! Bakho, u Tebi što	što s bakhantkinjama svojim	

Stoluješ, gradu bakhantkinja, uz vodu, u rodnoj stoluješ Tebi
Ismena valove, uz obale potoka izmenskog, 1095
Gdje divljeg zmaja niknu naraštaj! gdje zmajevskih zuba niknu soj.

πολύωνυμε, Καδμείας νόμφας ἄγαλμα
καὶ Διὸς βαρυβρεμέτα
γένος, κλυτὰν ὃς ἀμφέπεις Ἴταλίαν, μέδεις δὲ
παγκοίνοις Ἐλευσινίας
Δηοῦς ἐν κόλποις, Βακχεῦ, Βακχᾶν
ὁ ματρόπολιν Θήβαν
ναιετῶν παρ' ὕγρῶν
Ἴσμηνοῦ ῥεϊθρῶν, ἀγρίου τ'
ἐπὶ σπορᾷ δράκοντος.

U odnosu na razmjerno ujednačenu strukturu jampskoga trimetra u dijaloškim dijelovima tragedije, metričko prilagođavanje izvorniku u korskim pjesmama znatno je otežano zbog raznovrsnosti metričkih shema, što za posljedicu ima neujednačenost ritma i broja slogova u nizu uzastopnih stihova. Nemogućnost ostvarivanja istovjetne ritmičnosti Klaić će povremeno nadoknađivati uvođenjem rime (*Demetrinom dolinom – gostoljubnom Eleuzinom*), a Rac će, na račun ritmičkoga sklada, prednost dati leksičkoj i sintaktičkoj sukladnosti svoga prijevoda s grčkim tekstom.

Citirani odlomci svjedoče o primjerima različite prevoditeljske prakse dvojice autora u susretu s vokabularom mitološkoga podrijetla. Sofoklove onomastičke perifraze Καδμείας νόμφας i Ἐλευσινίας Δηοῦς (u Racovu očekivano doslovnomu prijevodu *djeve kadmejske* i *Deje eleusinske*) Klaić zamjenjuje vlastitim imenima grčkih božica Semele i Demetre koje se skrivaju iza navedenih perifraza. Takve postupke tumačimo autorovom namjerom da potencijalnim čitateljima ili slušateljima olakša razumijevanje Sofoklova teksta, a sličnom se idejom rukovodi i u prevođenju mitoloških slika. Uvodeći u 1096. stihu motiv *zmajevskih zuba* koji nije zadan grčkim izvornikom, pobliže upućuje na priču o Kadmu, mitskom osnivaču Tebe, i naoružanim vojnicima izraslim iz posijanih zuba ubijenoga zmaja.

Istu prevoditeljsku namjeru očitavamo i u nastavku korske pjesme:

Presvijetli te s dvoglave stijene sjaj, Sa dvoglavog Parnasa, koričke gdjeno nimfe
Koričke kud kroče vile prebivaju, gdjeno je vrelo
Bakhantkinje, i bistrica Kastalija, tebe prati
Ugleda Kastalija. blistavih bakalja sjaj. 1100

σὲ δ' ὑπὲρ διλόφοιο πέτρας στέρωψ ὄπωπε
λιγνύς, ἔνθα Κορύκται
νόμφαι στίχουσι Βακχίδες,
Κασταλίας τε νᾶμα.

Računajući s tim da će samo upućenija publika motiv stijene s dva vrha povezati s mitskim sjedištem muza i boga Apolona, Klaić će sintagmu δίλοφος πέτρα (u Racovu vjernom prijevodu *dvoglava stijena*) uvođenjem onomastičke sastavnice preoblikovati u *dvoglavi Parnas*. Premda u svojim stihovima ne spominje bakhantkinje (Βακχίδες) kao što to čini Rac, Klaić jasnije prenosi Sofoklovu sliku o Bakhovim pratiljama koje uz pratnju baklja sudjeluju u svečanim ophodima na Parnasu. Zahvaljujući leksičkom proširenju sintagme στέρωψ λιγνύς ('sjajan dim') te semantičkom pomaku u prijevodu predikata ὄπωπε, Klaićev se prijevod u rečenici – *tebe prati blistavih bakalja sjaj* – pokazuje znatno prohodnijim nego Racov pokušaj preslikavanja grčkoga izvornika – *presvijetli te ... sjaj ... ugleda*.

Uspješno razloživši zgusnuti diskurs korske pjesme pun mitoloških slika, ne odmičući se bitno od sadržaja grčkoga predloška, Klaić u završnim stihovima dokazuje izrazitu usmjerenost svoga pristupa k pjesničkom prijevodu. U usporedbi s Racovim pokušajem ta njegova vještina postaje još vidljivijom:

I sad daj priteci nam – Nevolja ljuta grad, sav narod pritisnu Skokom sponosnim sa stijene Parnasa Il' preko šumnog onog tjesna morskoga! Zvijezda krijesnica Oj kolovođo ti I noćnog klika čuvaru, Sine, čedo Zeusovo, S Naksa osvanide sa svojim drugama Tijama, zanosno što tebe Ijakha, Svog gospodara, su noć slave igrajuć!	I sad nam na pomoć budi, kad bijeda zahvati nas. O dodi nam s parnaske hridi Il' preko morskog tjesnaca i gradu donesi spas! O vođo treperavih zvijezda, to noćni zaštićuješ klik, što Zeusu si višnjem sin! O dodi nam s otoka Naksa sa bakhantkinjama svim, što čitave noći tebe, vladara Ijakha, slave, plesanjem zanosnim.	1110 1115 1120
---	--	--

καὶ νῦν, ὡς βιαίας
ἔχεται πάνδαμος ἀμὰ πόλις ἐπὶ νόσου,
μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ Παρνασίαν
ὑπὲρ κλιτὴν ἢ στονόεντα πορθμόν.
ἰὼ πῦρ πνεόντων

χοράγ' ἄστρον, νυχίων
φθεγμάτων ἐπίσκοπε,
παῖ Ζηνὸς γένεθλον,
προφάνηθ' ὃ Ναξίαις σαῖς ἅμα περιπόλοις
Θυίαισιν, αἶ σε μαινόμεναι πάννυχοι
χορεύουσι τὸν ταμίαν Ἰακχον.

Leksičke dopune i ispuštanja (npr. παῖ Ζηνὸς γένεθλον – *što Zeusu si viš-njem sin*; ὑπὲρ ... στονόεντα πορθμόν – *preko morskog tjesnaca*) te leksičke i sintaktičke zamjene (npr. Θυίαισιν – *sa bakhantkinjama*; μολεῖν καθαρσίῳ ποδῖ – *donesi spas*; νυχίων φθεγμάτων ἐπίσκοπε – *što noćni zaštićuješ klik*) postupci su kojima Klaić grčki predložak prilagođava hrvatskom jezičnom izrazu.

Odustajući u potpunosti od pokušaja oponašanja metričkih shema grčkih stihova, Klaić se odlučuje za uporabu drugih modela ritmičke organizacije prevedenih stihova. U tom je smislu najuočljiviji postupak uvođenje rime (*budi – hridi*; *nas – spas*; *svim – zanosnim*) te glasovnih stilskih figura. Anaforički niz *o dođi ... o vođo ... o dođi*, koji u drugom dijelu uključuje izmjenju dviju različitih riječi sličnoga glasovnoga sastava, označuje početak sintaktičkih cjelina, a izmjenjuje se s trostrukom anaforam *što ... što ... što*. Završetci tih cjelina obilježeni su prozodijskim paralelizmom u obliku jednosložnih riječi s dugosilaznim naglaskom – *nās, spās, sīn*. Klaićev prijevod citiranoga odlomka pokazuje da su i na ostalim razinama oblikovanja hrvatskih stihova prednost imale riječi s odgovarajućim prozodijskim obilježjima. Rezultat takve prevoditeljske odluke jest ujednačena ritmičnost stihova koji uzastopce započinju nenaglasnicom (*kad, il', i, o, što*) te se sastoje od tri naglasne cjeline (npr. *O vōđo trepērāvīh zvījēzdā, što nōčnī zaštīcujēš klīk* itd.). Od toga obrasca odstupaju stihovi 1183 i 1121 koji, povezani rimom, uključuju samo dvije naglašene riječi (*sa bākhāntkinjama svīm – plēsānjem zānosnīm*).

4.3. Sofoklo, *Kralj Edip*, 179–181

Pjesma kora govori o kugi koju su bogovi poslali na Tebu odlučivši da se sazna tajna Edipova podrijetla:

Grad gine, broja ne zna se.
Bez suza, plača leži svijet
Na tlih i smrću nam prijeti.

Mrtvaca broj ne znamem. Gine grad,
po tlima leži mrtav rod
neoplakan i ni od koga ožaljen. 180

ὦν πόλις ἀνάριθμος ὄλλυται:
νηλέα δὲ γένεθλα πρὸς πέδω
θαναταφόρα κεῖται ἀνοίκτως:

Razlike u Racovu i Klaićevu prijevodu citiranoga odlomka grčkoga izvornika nisu samo posljedica različitih prevoditeljskih pristupa nego jezičnih i izražajnih posebnosti starogrčkoga predloška.

Stih πόλις ἀνάρηθος ὄλλυται (st. 179), u doslovnom prijevodu ‘gine bezbrojni grad’, i Rac i Klaić prevode dvjema rečenicama, što bi se možda i moglo tumačiti metričkom potrebom za većim brojem slogova da nije riječ o epitetu ἀνάρηθος ‘nebrojen, bezbrojan’ (uz subjekt πόλις ‘grad’) koji se radi jasnoće morao prevesti čitavom rečenicom – Rac: ... *broja ne zna se*, a Klaić: *Mrtvaca broj ne znadem*. Kad bi se hrvatski prijevod sintagme πόλις ἀνάρηθος ograničio samo na izbor ekvivalentnoga pridjeva, ne bi se u potpunosti mogla izraziti misao o nebrojenim žrtvama odnosno mrtvim tijelima u gradu koju implicira grčki predložak.

Prijevod idućih stihova (180–181) pokazuje još znatnije razlike u interpretaciji izvornika između dvojice autora. Sofoklovu sliku tebanksoga potomstva koje leži na zemlji zahvaćeno epidemijom kuge – γένεθλα πρὸς πέδῳ θαναταφόρα κεῖται – Rac prevodi riječima: *leži svijet na tlih i smrću nam prijeći*, a Klaić: *po tlima leži mrtav rod*. Oprečan prijevod proizlazi vjerojatno iz različitoga tumačenja grčkoga pridjeva θαναταφόρος (‘smrtonosan, smrtan’) pa tako tebansko potomstvo donosi smrt šireći kugu, kako to interpretira Rac, ali istovremeno i samo umire od kuge, kako to shvaća Klaić. Nadalje, Racov stih – *bez suza, plača leži svijet* – ne donosi istu obavijest kao Klaićev prijevod – *leži ... neoplakan i ni od koga ožaljen*. Budući da pridjev νηλής u svom primarnom značenju podrazumijeva samo opću informaciju o odsutnosti sažaljenja ili samilosti, a prilog ἀνοίκτως o izostanku plača, pitanje je prevoditeljeva izbora hoće li tebansko potomstvo u njegovu čitanju biti nemilosrdno, jer donosi smrt ne pokazujući ni suze ni žaljenje, ili će biti lišeno samilosti i pogrebnoga oplakivanja svojih bližnjih²⁷. Razrješavanje takvih i sličnih dvoznačnosti jedan je od najtežih zahtjeva koji pred prevoditelja postavlja starogrčki tekst te otvara put različitim interpretacijama istoga predloška.

5. Zaključak

Bratoljub Klaić se kao prevoditelj pojavljuje pedesetih godina 20. stoljeća, u vrijeme kada novi redateljski pristupi zagrebačke kazališne scene uspostavljaju

---

²⁷ Komentirano izdanje Sofoklova *Kralja Edipa* – Sophokles, *König Oidipus*, Verlag von Ernst Geuther, Leipzig, 1844. (str. 26) – ne razrješava dvoznačnost pridjeva νηλής dopuštajući obje mogućnosti: „νηλέα bezieht sich auf γένεθλα. Es heisst: grausam; ohne Erbarmen dahingeraffte Geschlechter“ Za prilog ἀνοίκτως ipak donosi jednoznačan ekvivalent – „unbemitleidet, unbetrüert“.

i nove kriterije interpretacije antičkih dramskih tekstova. Tada dostupni prijevodi više nisu zadovoljavali zadane kriterije jer su se, po ocjeni kritike, stilizirane preradbe previše udaljile od izvornika, a tekstovi vjerni grčkome predlošku pokazali kao jezično neprikladni za izvedbu. Stoga se od Klaića tražio formalno i sadržajno integralan prijevod koji će istovremeno biti prilagođen kazališnoj praksi.

Eshilova *Žrtva na grobu*²⁸, prvi tekst grčke tragedije²⁹ kojim je pokušao ispuniti zadane zahtjeve, prevedena je s grčkoga izvornika prema izdanju iz 1877. godine, kako saznajemo iz napomene u skriptima Akademije dramskih umjetnosti, po kojima su se pripremale grčke tragedije u Klaićevu prijevodu³⁰. Kada i ne bismo imali takav dokaz, provedeno istraživanje prevoditeljske prakse Bratoljuba Klaića dovoljno bi govorilo u prilog zaključku da su njegovi prijevodi rezultat izravnoga i cjelovitoga tumačenja starogrčkoga originala, ne isključujući pritom mogućnost da su mu taj posao mogli olakšati i postojeći prijevodi na druge jezike ili pak oni njegova prethodnika Kolomana Raca.

Promatrani odlomci prijevoda Sofoklovih tragedija pokazuju da je Klaićevo zalaganje za cjelovito poštivanje izvornika uključivalo i svojevrsnu prilagodljivost u prenošenju izvornoga teksta te napuštanje ideje za što vjernijom rekonstrukcijom originala kojom se vodio Koloman Rac. Klaićeva se traduktološka metoda temelji na slobodnijem odabiru prijevodnih rješenja, stoga su njegovi prijevodi u metričkom, leksičkom, sintaktičkom te stilističkom smislu i prilagođeniji jezičnom izrazu hrvatskoga jezika. Time je uspio pokazati da se uporabom jezičnoga inventara i poetičkih modela vlastitoga jezika u prevođenju grčkih tragedija može postići odgovarajući pjesnički dojam o kojem govori Wilamowitz³¹, a da se pritom ne dovede u pitanje ostvarivanje prijevodne ekvivalencije te prijenos pojmovnih i misaonih nijansi izvornika.

U Klaićevim stihovima ne progovara samo vješt prevoditelj nego i vrstan poznavatelj akcentuacije i prozodijskih modela hrvatskoga jezika, čime je svoje prijevode promovirao u tekstove prikladne za scenski govor i kazališnu izvedbu i tako otvorio put novoj recepciji antičkih dramskih tekstova.

---

²⁸ Izvedena u HNK 1955. godine u režiji Mladena Škiljana. Usp. Cvjetković Kurelec 1988: 27.

²⁹ Prijevodu Eshilove *Žrtve na grobu* prethodi prijevod Aristofanove komedije *Lizistrata*, izvedene u HNK-u 1953. Usp. Cvjetković Kurelec 1988: 27.

³⁰ Na prvoj stranici piše: Eshil, Orestije II dio, *Žrtva na grobu* (Choephoroe). Prijevod s grčkog izvornika prema izdanju: *Aeschyli Tragoediae septem et perditarum fragmenta editionem Lipsiensem Guil. Dindorfii recognovit translationem latinam condidit ... E. A. I. Arhrens* (Pariis MDCCCLXXVII).

Taj je podatak omogućen ljubaznošću Koraljke Crnković koja nam je dala na uvid spomenu-ta skripta iz privatne zbirke Zlatka Crnkovića.

³¹ Usp. bilj. 23.

Prijevodni Bratoljuba Klaića:

- Sofoklo. Kralj Edip i Antigona.* 1960. Školska knjiga. Zagreb.
- Euripid. Ifigenija u Aulidi.* 1961. Dramska biblioteka Scena. Zagreb.
- Euripid. Medeja.* 1964. Dramska biblioteka Scena. Zagreb.
- Euripid. Alkestida.* 1964. Dramska biblioteka Scena. Zagreb.
- Eshil. Okovani Prometej.* 1964. *Forum* III. Knj. VI. 883–922.
- Eshil. Okovani Prometej.* 1965. Dramska biblioteka Scena. Zagreb.
- Eshil. Agamemnon.* 1965. *Forum* IV. Knj. IX. 5–63.
- Eshil. Orestija (dramska trilogija).* 1965. Dramska biblioteka Scena. Zagreb.
- Publije Vergilije Maron. Eneida (prvo pjevanje).* 1965. *Republika* XXI/11. 482–486.
- Publije Vergilije Maron. Eneida (drugo pjevanje).* 1966. *Republika* XXII/7-8. 310–315.
- Eshil. Sedmorica protiv grada Tebe.* 1969. *Forum* VIII. Knj. XVII. 95–140.
- Eshil. Perzijanci.* 1970. *Forum* IX. Knj. XIX. 666–710.
- Publije Vergilije Maron. Eneida.* 1970. Matica hrvatska. Zagreb.
- Eshil. Pribjegarke.* 1971. *Forum* X. Knj. XXII. 559–603.
- Platon. Obrana Sokratova.* 1972. *Republika* XXVIII/6. 603–627.
- Aristofan. Lisistrata.* 1972. Dramska biblioteka. Knj. 5. Prosvjetni sabor Hrvatske. Zagreb.
- Sofoklo. Ajant.* 1973. *Republika* XXIX/1. 1–47.
- Euripid. Hekuba.* 1973. *Forum* XII. Knj. XXV. 134–181.
- Sofoklo. Edip na Kolonu.* 1974. *Forum* XIII. Knj. XXVII. 128–203.
- Sofoklo. Filoktet.* 1974. *Republika* XXX/7-8. 705–748.
- Sofoklo. Elektra.* 1975. *Republika* XXXI/7-8. 750–791.
- Sofoklo. Trahinjanke.* 1975. *Forum* XIV. Knj. XXIX. 144–148.
- Euripid. Hipolit.* 1976. *Forum* XV. Knj. XXXI. 199–239.

Literatura:

- BAŠIĆ, SONJA. 2005. Pisac/prevodilac Antun Šoljan. *Prevođenje kultura. Zagrebački prevodilački susret 2003.* Ur. Grgić, Iva. Društvo hrvatskih književnih prevodilaca. Zagreb. 65–71.
- CVJETKOVIĆ KURELEC, VESNA. 1988. Antička drama na sceni Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. *Relationes Polenses.* Ur. Vratović, Vladimir; Novaković, Darko; Šešelj, Zlatko. *Latina et Graeca.* Zagreb. 21–31.
- Dokumente zur Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800.* Ur. Kitzbichler, Josefine; Lubitz, Katja; Mindt, Nina. 2009.

- Eshilove tragedije*. 1918. Preveo Koloman Rac. Matica hrvatska. Zagreb.
- Euripidove drame*. 1919./1920. Preveo Koloman Rac. Matica hrvatska. Zagreb.
- FREJDENBERG, OLGA M. 1987. Slika i pojam. *Mit i antička književnost*. Prosve-
ta. Beograd. 213–498.
- GRGIČEVIĆ, MARIJA. 2011. Strankinja u postelji. *Kazalište hr*. Zagreb.
<http://www.kazaliste.hr/index.php?p=article&id=1303> (pristupljeno 10. ko-
lovoza 2014.)
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1970. Pro domo sua. Pogovor u knjizi *Publije Vergilije Ma-
ron. Eneida*. Matica hrvatska. Zagreb. 395–398.
- MAJETIĆ, MILJENKO. 1962. Antička drama na zagrebačkim pozornicama. *Rad
JAZU* 326. 519–554.
- Poetike prevođenja*. 1998. Ur. Bogišić, Vlaho. *Kolo* VIII/3. 263–349.
- Prevođenje drame i kazališta*. 2003. *Književna smotra* XXXV/128-129. 3–24.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 2007. Jezikoslovac i leksikograf Adolf Bratoljub Klaić
(1909.-1983.). U: *Adolf Bratoljub Klaić: Bizovačko narječje*. Matica hrvat-
ska, Ogranak Bizovac. Bizovac. 197–222.
- Sofoklo, Antigona, Kralj Edip*. 2012. S grčkoga preveo Bratoljub Klaić. Prire-
dio Darko Novaković. Školska knjiga. Zagreb.
- Sofoklove tragedije*. 1895. Preveo Koloman Rac. Prievodi grčkih i rimskih kla-
sika. Sv. 12. Matica hrvatska. Zagreb.
- Sofoklove tragedije*. 1913. Preveo Koloman Rac. Matica hrvatska. Zagreb.
- Sophokles. König Oidipus*. 1844. *Griechisch mit kurzen teutschen Anmerkun-
gen von G.C.W. Schneider*. Verlag von Ernst Geuther. Leipzig.
- Sophoclis Tragoediae ex recensione Guilielmi Dindorfii*. MDCCCLIX. Lipsi-
ae, ex typis B. G. Teubneri.
- ŠOLJAN, ANTUN. 1991. Pisac kao prevodilac i prevodilac kao pisac. *Sloboda čita-
nja*. Grafički zavod Hrvatske. Zagreb. 119–149.
- Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800*. 2009. Ur.
Kitzbichler, Josefine; Lubitz, Katja; Mindt, Nina. Walter de Gruyter GmbH
& Co. Berlin.
- WILAMOWITZ-MOELLENDORF, ULRICH. 1925. Was ist übersetzen? *Reden und Vor-
träge*. Weidmannsche Buchhandlung. Berlin.

Bratoljub Klaić's Contribution to the Reception of Ancient Greek Tragedy in Croatia

Abstract

Bratoljub Klaić began his work as a translator in the 1950's, when new approaches and criteria were being established in the theatrical interpretation of ancient Greek drama. These approaches demanded translations that were complete in both form and content as well as being suited to new theatrical practice. This paper analyzes selected passages of Klaić's and Rac's translations of Sophocles' tragedies *Antigone* and *Oedipus the King*. These passages show that Klaić was flexible in his intent to respect the integrity of the Greek original, abandoning Koloman Rac's idea of the closest possible reconstruction of the original. Klaić's translation method, although more liberal on all levels (metric, lexical, syntactic, and stylistic), never brought translation equivalence into question. Klaić's verses portray him not only as a skillful translator but also as an expert on Croatian accentology and prosodic patterns. By making his translations suitable for stage speech and theatrical performance, he paved the way for a new reception of ancient Greek drama.

Ključne riječi: Bratoljub Klaić, prevođenje i recepcija starogrčkih tragedija

Key words: Bratoljub Klaić, translation and reception of ancient Greek tragedy in Croatia

